

ON DOKUZUNCU YÜZYIL SONU VE YİRMİNCİ YÜZYIL BAŞINDA RUSYA'DA ALKOL YASAKLARI

ALCOHOL PROHIBITION IN RUSSIA IN THE LATE NINETEENTH CENTURY AND BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY

Aslı YİĞİT GÜLSEVEN*

Makale Bilgisi

Başvuru: 30.03.2020

Kabul: 02.09.2020

Article Info

Received: March 30, 2020

Accepted: September 02, 2020

Özet

Rusya'da on dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başlarında uygulanan alkol yasakları sosyo-politik olduğu kadar ekonomik bir temele de dayanmaktadır. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Rusya İmparatorluğu'nda entelektüel çevrelerde daha çok sosyal boyutuyla tartışılan alkolle mücadele meselesi, yirminci yüzyılın başlarında Çarlık bürokrasinin de müdahil olduğu siyasal bir meseleye dönüşmüştür. Çarlık hükümetinin alkolle mücadeleyi ciddiyetle ele almaya başlamasını müteakip Birinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve kısa süre sonra Çarlık Rusya'sı yerini Lenin başkanlığındaki Bolşeviklere bırakmıştır. Her ne kadar Bolşevik kadrolar ilk zamanlarda olumlu yaklaşımları alkol yasaklarını sürdürmeyi istedilerse de, savaşın da etkisiyle krize giren Rus ekonomisini toparlamak amacıyla alkol yasaklarına son vermişlerdir. Bu makalede on dokuzuncu yüzyılın sonlarından yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar geçen sürede gerek Çarlık gerekse Bolşevik hükümetinin alkol üretim ve tüketimine karşı takındığı tavır ve yürüttüğü uygulamalar siyasal ve sosyo-ekonomik boyutlarıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Çarlık Rusyası, Bolşevik İhtilali, alkol yasakları, Alkol Tekeli

Abstract

Alcohol prohibition, practiced in Russia from the late nineteenth century through the early twentieth century, has an economic basis as well as a socio-political one. While the intellectual circles paid more attention to the social dimension of

* Dr. Öğretim Üyesi, Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, asligulseven@atilim.edu.tr, asligulseven1@gmail.com

alcoholism during the late nineteenth century, the issue became politicized with the involvement of the Tsarist bureaucracy in the early twentieth century. Soon after the Tsarist government had started to seriously handle the issue, the First World War broke out and Tsarist Russia was replaced by the Bolsheviks headed by Lenin. Although the Bolsheviks seemed to be keen on maintaining the alcohol prohibition in the early days, they soon ended the prohibition with the intention of recovering the Russian economy, which had been in crisis with the effect of the war. This article deals with political and socio-economic dimensions of both the Tsarist and Bolshevik governments' practices and attitudes towards alcohol production and consumption during the period from late nineteenth century to the early twentieth century.

Keywords: *Russia, Tsarist Russia, Bolshevik Revolution, alcohol prohibition, The Alcohol Monopoly*

Giriş

Yirminci yüzyıl başlarında Amerika ve Avrupa ülkelerinde yoğun bir şekilde tartışılan bir konu olan alkol yasakları Rusya İmparatorluğunda on dokuzuncu yüzyıl sonlarından başlayarak Rus entelektüel ve bürokratik çevrelerin çabalarıyla siyasi gündemi meşgul etmişti. Rusya devleti tarihinin her üç döneminde de 'on dokuzuncu yüzyıl alkol yasakları' konusuyla ilgili çalışmalara rastlanmaktadır: Çarlık Rusya'sı, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu akademik tarih literatüründe alkol yasakları, gerek sağlık gerekse ekonomi ve politika alanlarında azımsanamayacak bir yer tutmuştur.¹ Yine Rusya'daki alkol yasakları konusunda Rusya haricinde en

¹ B. V. Ananiç, P. Ş. Ganelin, *Sergey Yuleviç Vitte i Ego Vremya*, İzdatelstvo Dmirtriy Bulanin, St. Petersburg, 2000. A. G. Bıkova, "Kazennaya Vinnaya Monopoliya v 1904-1914 gg.: Nekotorie Aspekti Problemi", *Omskiy Nauçny Vestnik*, No: 6 (45), 2006.; Yevgeniy Viktoroviç Paşkov, *İstoriçeskiy Opıt Osuşetvleniya Kazennoy Vinnoy Monopolii v Rossii kontsa 19-naçala 20 Bekov: na primere Kurskoy Gubernii*, (Kursk Devlet Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009; M. D. Çelişev, *Reçi. Proiznesennie v Tretey Gosudarstvennoy Dume o Neobhodimosti Borbi s Pyanstvom i Po Durugim Voprosam*, St. Petersburg, 1912; A. L. Mendelson, *Uçebnik trezvoztı: sostavil po soçineniy Jül Deni dla naçalnoy, srednoy şkoli*, St. Petersburg: Rossiyskaya Obşestvo Borbi s Alkogolizmom, 1913; A. M. Korovin, "Dvijenie Trezvoztı v Rossii,"(doklad), G. T. Bogdanov, L. A. Bogdanoviç, *Dla Çego Lyudi Odurmanivayutsa?*, İzdatelstvo "Moskovskiy Roboçiy," Moskva, 1899; A. V. Nikolaev, "Uliçnoe pyanstvo kak sotsialto-kulturnoe yavlenie v Rossiyskom Obşestve na rubeje 19-20 vekov," *İzvestiya Rossiyskogo Gosudarstvennogo Pedagogiçeskogo Universiteta im. A. İ. Gertsena*, Sayı 132, St. Petersburg, 2011; D. V. İvanov, "Stanovlenie Ugalovno-Pravovih Zapretov Sovetskogo Tipa v Sfere Borbi s Pyanstvom i Alkogolizmom v RSFSR (1917-1929 gg.)," *Vestnik Ekaterininskogo Instituta*, No:1 (33), Yekaterinburg, 2016.

çok Amerika'da ve İngiltere'de yayınlanmış esere² rastlanmaktadır. Alkol yasakları dendiğinde salt sağlık politikalarının konu edildiği gibi bir izlenim edinilse de, aslında sosyo-politik ve ekonomik dinamikler temelinde ele alınan bir mesele söz konusudur. Hatta, Çarlık Rusya'sı sona ermeye adım adım yaklaşırken izlediği politikalar, Rus halkının bir yüzyıldan diğerine geçerken yaşadığı sosyo-ekonomik buhranın izleri ve Bolşevik hükümetinin ihtilalin ardından karşılaştığı zorlu süreç mercek altına yatırılınca, hepsinin de alkol yasakları meselesiyle bir şekilde kesiştiği görülmektedir. Bu makalede on dokuzuncu yüzyılın ortalarından yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar geçen sürede Rus otoritelerinin alkol üretim ve tüketimine karşı verdiği mücadele ele alınacak ve bu mücadelenin ne derece başarılı olduğu incelenecektir.

Çarlık Rusya'sında alkol tüketim miktarının neden diğer ülkelere göre fazla olduğu ve bu sorunun nasıl çözülebileceği hususu sosyolojik olarak on dokuzuncu yüzyıldan itibaren ele alınmaya başlandı. Çarlık rejiminin yaklaşık son yirmi yılında, hem bürokrat hem de aristokratlardan oluşan sivil örgütlerin katılımıyla toplumun alkol tüketimine sınırlamalar getirilmeye çalışıldı. Rusya'nın hem son dönem İmparatorluk tarihine hem de Bolşevik ihtilali sonrası Sovyet yönetimi politikalarına baktığımızda alkol yasağı meselesinin ülkenin iç ve dış siyasetinde ne denli önemli bir yer tuttuğu anlaşılır. Rus tarihini bir zaman çizelgesi üzerinden okursak, alkolizmin

² Henry E. Sigerist, *Medicine and Health in the Soviet Union*, Jaico Publishing House, Bombay, 1947; Ernest Gordon, *Russian Prohibition*, American Issue Publication Company, Westerville, 1916; Robert Hercod, *The Prohibition of Alcohol in Russia*, American Issue Publishing Company, Westerville, 1919; Tricia A. Starks, "A Revolutionary Attack on Tobacco: Bolshevik Antismoking Campaigns in the 1920s," *Am J Public Health*, Vol. 107, No. 11, Washington, 2017, s. 1711-1717; Marya Levintova, "Russian Policy in the Alcohol Making," *Alcohol & Alcoholism*, Vol. 42, No. 5, Oxford, 2007, s. 500-505; Martin McKee, "Alcohol in Russia," *Alcohol & Alcoholism*, Vol. 34, No. 6, s. 824-829, 1999; William E. Johnson, *The Liquor Problem in Russia*, The American Issue Publishing Company, Westerville, 1915; Kate Transchel, *Under the Influence: Working-Class Drinking, Temperance, and Cultural Revolution in Russia, 1895-1932*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 2006; Harry G. Levine "The Birth of American Alcohol Control: Prohibition, the Power Elite and the Problem of Lawlessness" *Contemporary Drug Problems*, Spring, 1985, s. 63-115, Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, Oxford University Press, Oxford, 2010. Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire: Vodka&Politics in Late Imperial Russia*, Oxford University Press, Oxford, 2002; Mark L. Schrad, *Vodka Politics*, Oxford University Press, 2004, William E. Johnson, *The Liquor Problem in Russia*, The American Issue Publishing Company, Westerville, 1915; Washington, 2017, s. 1711-1717. Marya Levintova, "Russian Policy in the Alcohol Making," *Alcohol & Alcoholism*, Vol. 42, No. 5, Oxford, 2007, s. 500-505.

tarihin en kritik dönemlerinde düzenlemeye tabii tutulan sosyal ve politik bir mesele olduğu ortaya çıkar. Kırım Harbi sonrasında Rusya'nın zayıflayan ekonomisi ve buna bağlı olarak zayıflayan askeri gücü Batılı ülkelerden geri kalmışlığı görünür hale getiriyordu. 1861'de serfliğin kaldırılması ve arkasından Finans Bakanı Sergey Vitte'nin girişimleriyle hayata geçirilen ekonomi reformları ve buna bağlı hız kazanan sanayileşme halk üzerinde sosyal ve ekonomik bir baskı oluşturmaya başlamıştı. Sanayileşmeye ivme kazandırmak amacıyla rejimin yaptığı baskılar sonucunda radikal gruplar ve fikirler belirmeye başlamıştı. Sonuçta, bu radikal unsurların örgütlü hareketleri ile Bolşevik ihtilali meydana gelmiş ve Çarlık yönetimi sona ermişti. Yukarıda kapsanan tarihin her aşaması, özellikle sanayileşmeyle başlayan gelişmeleri takip eden tüm aşamalar, alkol sorununu veya çözümünü bir şekilde içinde barındırmaktadır. Bu çalışmada Rus İmparatorluğunun son yıllarında başlayan alkolle mücadele çabalarının Bolşevik hükümetinin yönetime gelmesiyle nasıl bir şekil aldığı ortaya konacak ve tarihsel süreçteki siyasal ve ekonomik gelişmelerin alkolle mücadelede etkisi belirlenmeye çalışılacaktır.

Alkole Mücadelenin İlk Yılları

On dokuzuncu yüzyılın tamamı ve yirminci yüzyılın ilk çeyreği Rusya ve Amerika başta olmak üzere dünyanın bazı ülkelerinde alkol yasağının görüldüğü bir dönem olmuştur. Bu yasakların birincil sebebi, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası yaşanan endüstriyel gelişmelerin getirdiği sosyo-ekonomik sıkıntılar ve alkol üreticilerinin bundan sağlamaya çalıştığı faydalar oluşturmaktadır. Ayrıca alkolün insan sağlığına olan etkileri sonucu toplumların sosyal ve ekonomik gelişimine ket vurduğunun açığa çıkması da yine on dokuzuncu yüzyılda bilimin de gelişmesiyle iyice ayyuka çıkmıştır. Bu dönemde Amerika ve Rusya gibi geniş coğrafyaya ve büyük nüfuslara sahip iki ülkede de alkolle mücadele önce entelektüel, daha sonra da resmi çevrelerin meselesi haline dönüşmüştür.³

Rusya'da alkolle mücadele konusu yirminci yüzyılın ilk yıllarında tıp camiası ve halk sağlığı toplulukları gibi dar bir çevrenin uğruna çaba harcadığı bir mesele olmanın ötesine geçememişti. 1894 yılında Devlet Şarap Tekeli'nin (*Gosudarstvennaya Vinnaya Monopoliya*)⁴ kurulmasına paralel olarak alkolle mücadele kapsamında bir sosyal hareket ortaya

³ Harry G. Levine "The Birth of American Alcohol Control, s. 63-64.

⁴ Rusça ve İngilizce kaynaklarda "devlet şarap tekeli" ve "alkol tekeli" ifadeleri dönüşümlü olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında aynı ifade bazı Rusça kaynaklarda "votka tekeli" olarak da kullanılmaktadır. Bu makalenin geri kalanında direk alıntılar içindeki ifadeler korunmak suretiyle "alkol tekeli" ifadesi kullanılacaktır.

çıkmişti. Alkolle mücadele meselesi gazete haberleri ve reklamlarla yavaş yavaş kamunun dikkatini çekecek boyuta gelmeye başlamıştı.⁵ 'Alkolizm Sorunu Komisyonu' (*Kommissiya po voprosu ob alkogolizma*) 'Rus Halk Sağlığını Koruma Komisyonu' tarafından 1898 yılında kuruldu ve bu konuda sorumluluk sahibi isimleri bir araya getirmeyi amaçladı. 1905 ihtilali sonrasında siyasal havanın değişmesiyle alkolle mücadele için bir araya gelen topluluklar daha örgütlü hareket etme kararı aldılar.⁶

Rus Çarı III. Aleksandr selefının izlediği mutedil reform politikalarına kıyasla sert ve köktenci değişimin simgesi oldu. Bu baskıcı politikalar⁷ liberal kesimleri bile rejime tepkisel bir duruş sergilemeye itti. 1894 yılında III. Aleksandr'ın ölümü ile tahta geçen II. Nikolay kendisini Çarlık rejimine karşı yönelen bu tepkilerin ortasında buldu. Çarlık rejimi karşıtı yükselen ses alkol meselesinde de duyulur hale geldi. 1905 yılı Ekim ayı başında Moskova'daki demiryolunda başlayan grev gün geçtikçe büyüdü. Neticede Çar II. Nikolay halkın tepkisini yatıştırmak için bir dizi mali ve sosyal reforma imza attı. Bunun yanında, Duma'nın açılmasıyla fikir özgürlüğü havası içinde farklı cenahlardan yükselen sesler imparatorlukta daha gür çıkmaya başlamıştı. Aynı yıl akademik çevreden bir grup Rus, alkol karşıtı görüşlerini Duma'da dile getirme özgürlüğünü onlara sunan 1905 Manifestosunu takdirle karşıladılar.⁸ Doktor A. M. Korovin⁹ de bu duruma sevinenler arasındaydı; zira, nihayet alkolün zararlarını gündeme taşımanın ötesine geçilip, Rus halkını ölçsüz alkol tüketmeye iten sebepler de artık etraflıca tartışılabilirdi. Fakat, Çar II. Nikolay'ın rejimini korumak adına aldığı sert önlemler, özellikle işçi sınıfı adına hareket eden entelektüellerin mağdur olmasına sebep oluyordu. Doktor Korovin işçi sınıfının alkol problemi ile ilgili Çarlık yönetimine bir rapor sunmak istemiş, fakat sansüre

⁵ A. V. Nikolaev, "Uličnoe pyanstvo' kak sotsialto-kulturnoe yavlenie v Rossiyskom Obşestve," s. 14-23., s. 15.

⁶ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 127.

⁷ Çar I. Nikolay tarafından 1826'da kurulan 'Üçüncü Bölüm' (*Tretye Otdelenie*) de denen gizli polis departmanı Çarlık rejimini tehlikeye atabilecek oluşumları tespit etme ve soruşturma işlemini yürüten bir istihbarat teşkilatıdır. Bu teşkilat, sadece varlığıyla bile, İmparatorlukta tüm kesimler üzerinde siyasi bir baskı unsuru oluşturarak eleştirel fikirlerin ve yayınların geriplanda kalmasına sebep olmuştur. İ. M. Trotskiy, *Tretye Otdelenie Pri Nikolae I*, İzdatelstvo Vsesoyuznogo Obşestva Politkatorjan i Ssilno-poselentsev, Moskva, 1930; Sidney Monas, *The Third Section. Police and Society in Russia under Nicholas I*, Harvard University Press, Cambridge, 1961.

⁸ Shubin, A.V. (red.) "Oktyabrskaya Politiçekaya Staçka, 1905 g.," *Russika Şkolnaya Entsiklopediya, Noveşyeya İstoriya 20 vek*, Olma-Press Obrazovanie, Moskva, 2003, s. 314.

⁹ A. M. Korovin on dokuzuncu yüzyıl sonundan yirminci yüzyıl ortalarına kadar görev yapmış bir Rus psikiyatridir. Alkolle mücadele konusunda çalışmaları ve yayınları bulunmaktadır. A. M. Korovin, "Dvijenie Trevoztı v Rossii," s. 27-45.

uğramıştı. Bu sansürün sebebi ise Korovin'in alkol meselesi üzerinden Çarlık rejiminin ekonomi ve adalet politikalarını eleştirmesiydi. Dahası Korovin alkolizmi yaratan başat sebebin fakirlik olduğunu, bunun da sorumlusunun bizzat Çarlık rejimi olduğunu vurguluyordu.¹⁰ Zira 1899 yılındaki bir tebliğinde Korovin, salt kar amaçlı hareket eden Alkol Tekeli'ni¹¹ ve Finans Bakanlığını eleştirerek, ülkedeki alkol sorununda hatırı sayılır rolleri olduğunu belirtiyordu.¹²

Korovin'e göre alkolizmin başat sebebi Çarın baskı rejimi idi ve geleceğe dair umudu gitgide azalan işçi sınıfı teselliye alkolde buluyordu. Kısacası Çarın yönetim sistemi bir hayal kırıklığıydı ve ezilen sınıfın umudunu canlı tutmaya yarayan yegane hayal gücünün kaynağı ise alkoldü.¹³ Çözümü nerede aramak gerektiğinin cevabını en net veren kesim sosyalistlerdi. Onlara göre, işçiler yaşam koşullarının iyileştirilmesi adına haklarını aramak için örgütlenmeliydi; fakat bu hayli kafa yormayı gerektiren bir işti, yani alkolden uzak, ayık kafayla düşünmeyi gerektiriyordu.¹⁴ Kısacası Sosyal demokratlara göre alkolizm sosyalist mantığa ve hedeflere açıkça bir saldırıydı. Zira sermaye sahipleri ve işverenler alkolik işçilerin hatalarını maaş kesintileriyle fırsata çeviriyorlardı. Dahası sarhoş işçi kitleleri ne hakkını aramak için örgütlenebiliyordu ne de greve gidebilecek iradeleri vardı.¹⁵ Kısacası gittikçe büyüyen sosyalist kesime göre var olan durum sermayeye, yani kapitalizme hizmet ediyordu.

Sarhoşlukla Mücadele Komisyonu

Fakat bu durum belki de imparatorluk için sonun başlangıcı sayılabilecek bir savaşla, 1904-1905 Rus-Japon harbiyle tersine dönecekti. Hem harp öncesi seferberlikte hem de harp esnasında Rus donanması başarısız hamleler yaptı. Orduda ve halkın içinde başarısızlığın sebeplerinden birinin askerlerin aşırı alkol tüketimi olduğu söylentileri dolaşıyordu. Nihayetinde Rus-Japon Savaşı Çarlık rejimi için bir dönüm noktasıydı ve rejim meseleyi ele alma vakti geldiğine ikna olmuştu. Fakat, alkol sorununa ilişkin yasaların

¹⁰ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 129.

¹¹ Rusça aslında iki farklı şekilde geçen fakat aynı anlama gelen "gosudarstvennaya vinnaya monopoliya" (devlet şarap tekeli) ve "gosudarstvennaya alkogolnaya monopoliya" (devlet alkol tekeli) ifade bu makalede "devlet alkol tekeli" olarak kullanılacaktır. İfadenin kullanımına dair bilgi için bkz. A. V. Nikolaev, "Uličnoe pyanstvo kak sotsialto-kulturnoe yavlenie v Rossiyskom Obşestve," s. 14-23.

¹² A. M. Korovin, "Dvijenie Trevozti v Rossii," s. 22-24.

¹³ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 129.

¹⁴ A. V. Nikolaev, "Uličnoe pyanstvo kak sotsialto-kulturnoe yavlenie v Rossiyskom Obşestve," s. 15, 19.

¹⁵ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire* s. 129-130.

ve düzenlemelerin çıkarılması hususunda Duma'da tam bir karmaşa hakimdi.¹⁶

Nihayet 1907'de Duma, 'Sarhoşlukla Mücadele Komisyonu'nu (*Kommissiya po barbe s pyanstvom*) kurdu.¹⁷ Komisyona damgasını vuran isim Samara bölgesinden, önceki yıllarda belediye başkanlığı da yapmış olan Mihail D. Çelişev¹⁸ isimli bir delegeydi. Çelişev, Devlet Alkol Tekeli'nin alkolle mücadelede baş düşman olduğunu ilan etmişti. Hatta o kadar ki, Çelişev belediye reisiyken, Samara'nın devlete ödediği vergilerin en büyük kaynağı olan alkollü içecek satışının yasaklanmasını, çıkacak vergi noksanını ise vergileri artırarak kapatmayı talep etmişti. Her ne kadar Duma bu teklif reddetse de Çelişev çabalarından vazgeçmemişti. "Çarlık yönetimi için sarhoşları idare etmenin ayıkları idare etmekten daha kolay olduğu" gibi söylemleri yüzünden Çelişev'in adı sosyalist olarak anılıyordu.¹⁹ 1907'de kurulan Sarhoşlukla Mücadele Komisyonu kuruluşunu izleyen 3 yıl içinde konuyu tartışmaların ötesine geçirip somut bir adım atmadı. Hem Çelişev hem de Sosyal Demokratlar alkol üretimi ve satışına dair çeşitli ceza tekliflerini Duma'ya sundular, fakat bu öneriler de 1911 yılına kadar sadece tartışma safhasında kaldı. Ülkedeki sarhoşluk kültüründen rahatsız olan ve rejimin alkol üretim-tüketim politikasını eleştirenler sadece sosyalistler değildi. Sağ ve daha geleneksel partiler de alkolizmi kullanarak devletin endüstriyel modernleşme projelerini eleştirenler vardı. Onlara göre endüstrileşme arttıkça şehirleşme, o arttıkça da alkolizm artıyordu.²⁰

Duma bünyesinde kurulan Sarhoşlukla Mücadele Komisyonu, ilk birkaç yıl alkollü içeceklerin sertliğini %40'dan %37'ye düşürmek ve de din adamlarını alkolün zararlarına karşı harekete geçmeye teşvik etmek dışında bir gelişme kaydedemedi. Bunun en büyük sebebi ise alkolden gelen vergilerin devlet hazinesinde hatırı sayılır bir kalem olması ve rejimin bu önemli gelir kapısını kapatmak istememesiydi. Kısacası Finans Bakanlığı

¹⁶ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 128; Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 132-133.

¹⁷ Komisyonun faaliyetleri için Rus Alkolizmle Mücadele Derneği tarafından 1913 yılında basılan bir ders kitabı incelenebilir: Tıp doktoru A. L. Mendelson, *Uçebnik trezvosti: sostavil po soçineniy Jül Deni dla načalnoy, srednoy şkolı*. St. Petersburg: Rossiyskaya Obşestvo Borbi s Alkogolizmom, 1913.

¹⁸ M. D. Çelişev, *Reçi, Proiznesennie v Tretey Gosudartsvennoy Dume o Neobhodimosti Borbi s Pyanstvom i Po Durugim Voprosam*, St. Petersburg, 1912.

¹⁹ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 128; Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 133.

²⁰ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 133-135

alkol konusunda atılacak önlemlerin bütçeye getireceği yükün farkındaydı ve bu konuda somut ve kesin adımlar atılmasına engel oluyordu.²¹

Alkol Tekeli

1910 yılında Çarlık Duması'ndaki üyeler ve bakanlardan oluşan bir grubun öncülüğünde Tüm Rusya Sarhoşlukla Mücadele Kongresi düzenlendi (*Perviy VseRossiyskiy Kongress Po Borbe s Pyanstvom*) ve alkolle mücadele konusu masaya yatırıldı. Fakat dönemin Bakanlar Kurulu başkanı P. A. Stolipin'in de işaret ettiği gibi artık 1905'teki ihtilalci hava kalmamıştı. Burjuva aydınlar alkolle mücadeleye olan ilgilerini eski heyecanla sürdüremiyorlardı. Bir sonraki girişim 1909-1910 yıllarında Kamu Sağlığı Koruma Cemiyeti tarafından düzenlenen 'Anti-alkol Kongresi'ydi. Bu kongrenin bir özelliği çok geniş ve farklı meslek gruplarından kimseleri bir araya toplamasıydı. Eğitim kurumlarından kamu kuruluşlarına, Polis teşkilatından doktorlara ve din adamlarına kadar uzanan, hem kadın hem erkek katılımcılardan oluşan bu kongrenin kapsamı o denli genişti ki herkes meseleyi kendi çıkarına göre yönlendirmeye çalıştı, ve nihayetinde verimli bir sonuca ulaşamadı.²²

1909-1910 Kongresine, açılışından itibaren kısa süre içinde, çarlık rejimi karşıtı politik söylemler hakim oldu. Rejim karşıtı radikal siyasal kutuplardan olanlar Çar'ın Alkol Tekeli'nden elde ettiği yüksek geliri ve Kamu Ayıklık Vesayeti Kurumunu (*Popechitelstvo narodnoi trezvosti*) eleştirilerinin odağı haline getirdiler.²³ Söz konusu kurum, Vitte'nin Finans bakanı iken 1893²⁴ Haziran'ında kurduğu ve bir yıl içinde aktif olarak çalışmaya başlayan Devlet Alkol Tekeli'nin bir yan kurumu olmaklar birlikte, amacı içkiden tamamen uzak durmayı teşvik etmek yerine, alkol tüketiminde ölçülü olmayı halka aşılacak olan bir kuruluştur. Tam da bu noktada, halkı alkolü tüketmemeye çağırmak gibi bir kaygı taşımadığından eleştirilerin odağı oluyordu.²⁵

²¹ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 128; Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 133-136.

²² Mark L. Schrad, *Vodka Politics*, s. 177; Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 130-131.

²³ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 127.

²⁴ Bazı kaynaklarda 1894 olarak da geçer, A. V. Nikolaev, "Uličnoe pyanstvo kak sotsialto-kulturnoe yavlenie v Rossiyskom Obşestve", s. 15.

²⁵ Finans Bakanı Sergey Vitte'nin reform programının bir parçası olarak hayata geçirilen Alkol Tekelinin kuruluş amacı beş temel esasa dayandırılmıştı. Bu esaslar, hükümetin gelirlerini artırma çalışmaları, Rusya'daki yanlış alkol düzenlemesinin gözden geçirilmesi, hükümetin sarhoşluğu ulus çapında azaltma çabası, halk arasında sarhoşluğun azaltılması çabası ve ayrıca bazı şehirlerdeki içki tekellerinin imhası olarak özetlenebilir. A. G. Bıkova, "Kazennaya Vinnaya Monopoliya v 1904-1914 gg.," s. 222; ayrıca bkz. Yevgeniy Viktoroviç

Buradan da çıkarımla 'Alkol Tekeli' ve 'Ayıklık Vesayeti' hem ülke genelinde hem de askerler arasında alkol tüketimini teşvik etmekle suçlanıyordu.²⁶ Alkol Tekeline karşı kampanya başlatan Duma üyelerinden biri de, Alkol Tekeli'nin bizzat kurucusu olan eski Finans bakanı Sergey Vitte idi.²⁷ Vitte, 1914 yılında Duma'daki konuşmasında alkol konulu cezaların yetersizliğinden söz etmiş ve kontrol amaçlı yaratılan alkol üretim tekelinin bir anda alkolizmi teşvik eden bir hal almasından yakınmıştı.²⁸ 1913 yılında bu kurumun kendinden sonra gelen finans bakanı Vladimir Kokovtsev²⁹ tarafından yozlaştırıldığı ve asıl amacının dışına çıkarıldığını savunuyordu. Kısacası artık, sadece rejim karşıtı radikal çevreler değil Vitte, Çelişev ve Prens Meşerskiy, A.V. Krivoşeyn gibi önemli isimler de Alkol Tekeli'nin Rus halkının alkol tüketimini tetikleyici yöne evirildiği kanaatindeydiler.³⁰ Üst düzey hükümet yetkilileri tarafından basında da saygınlığı düşürülen ve eleştirilen Kokovtsev, ve onun bakanlığı boyunca savunduğu Alkol Tekeli Çar'ın da dikkatini çekmeye başlamıştı. Bakan Kokovtsev Ocak 1914' de bizzat Çar tarafından görevinden alındı.³¹

Çar ve Alkolle Mücadele

Çarlık ailesi de 1911 yılından başlayarak alkolizmle mücadelede aktif rol almaya başlamıştı. 1911'de II. Nikolay'ın amcası, Konstantin Konstantinoviç Romanov'un himayesinde ve dönemin İçişleri Bakanı Stolipin'in girişimiyle "Tüm Rusya Ayık Hristiyanlar Emek Birliği" (Vserossiyskiy trudovoy soyuz hristian-trezvennikov) kuruldu.³² Çar'ın kendisi de bizzat alkolle mücadeleye destek veriyordu.³³ 1913 yılı başlarında Çar kendisi de alkollü içki satışlarına kısıt getirilmesi konusunda ikna olmuş ve Duma'ya bir girişimde bulunulmasını önermişti. Hatta Romanov hanedanınının 300. yılı olan 1913

Paşkov, *İstoriçeskiy Oput Osuşetvleniya Kazennoy Vinnoy Monopolii v Rossii kontsa 19-naçala 20 Bekov: na primere Kurskoy Gubernii*, (Kursk Devlet Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

²⁶ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 128.

²⁷ Sergey Safronov, *Pyany Vopros v Rossii i Suhoy Zakon 1914-1925 godov, Tom 2, Ot Kazennoy Vinnoy Monopolii S Yu. Vitte do Suhogo Zakona*, [elektronik kitap] Sibirya Federal Üniversitesi, Krasnoyarsk, 2017. s. 177-232.

²⁸ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 137.

²⁹ B. V. Ananiç, P. Ş. Ganelin, *Sergey Yuleviç Vitte i Ego vremya*, İzdatelstvo Dmirtriy Bulanin, St. Petersburg, 2000, s. 371-372.

³⁰ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 129.

³¹ William E. Johnson, *The Liquor Problem in Russia*, The American Issue Publishing Company, Westerville, 1915, s. 190.

³² 1909 yılından itibaren Rusya genelinde "ayık olmayı" teşvik eden yani sarhoşlukla mücadele kapsamında birçok dernek ve topluluk kurulmaya başlanmıştı. Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 129.

³³ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 129.

yılında, kutlamalar sonrasında yer yer alkollü içki satış mekanları kapatılmış ve alkol satışına sınırlamalar getirilmişti. Aynı yıl, 1913'de, Çar Sergey Vitte'nin de etkisiyle Moskova ve bazı kasabalarda sarhoşluğun boyutlarını yerinde kontrol etmek için teftiş ziyaretleri gerçekleştirmişti.³⁴ Çar II. Nikolay'ın imparatorluk taşrasını ziyareti sırasında karşılaştığı manzara alkolizmin tebaasını ne denli sardığını kanıtlar nitelikteydi.³⁵ Çarın ziyareti sonuç vermiş olacak ki Polis alkolizme karşı kırsal kesimde önlemler almaya başlamıştı. Acil önlem olarak Nihayet köylerde 3 yıllığına içki-hanelerin kapatılması Duma'da tartışmaya açıldı. Bu kararın tartışılması ve kabul edilmesi bir hayli uzun sürdü; bunda bizzat Duma delegelerinin de votka üretim endüstrisinde sahip oldukları yatırımlar ve payın da etkisi vardı. Uzun tartışmalar sonunda, meyhaneler 3 yıllığına kapatılmıştı, ne var ki bu durumun yarattığı gelir kayıplarının çarlık ekonomisi üzerinde olumsuz yansımaları olacaktı.³⁶

1911-1913 yılları arası hız verilen alkol karşıtı kampanya sonuç vermeye başlıyordu. Ancak tüm bu girişimler neticesinde alkolden elde edilen gelirler 1914 yılının ilk yarısında 2,5 milyon ruble azaltmıştı. 1914 yılının Ekim ayına gelindiğinde Bakanlar Konseyi yerel yönetimlere kendi bölgelerini 'kuru' ilan etme³⁷ imkanı tanıdı. Bunu takiben, birçok şehir Duması kendi bölgelerini kuru ilan etti. Böylelikle Alkol Tekeli de işlerliğini kaybetmiş oluyordu.³⁸ Bölgelerin birbiri ardına kuru ilan edilmesi ise en büyük meyvesini dünya harbine girerken, ordu seferberliği esnasında verdi.

Dünya Harbine Doğru

Dünya Harbi başlamadan çok önce alkolle mücadele meselesi Rusya'nın eğitimli kesiminde bilinçli şekilde tartışılır ve Duma gündemine taşınır olmuştu. Yine de bu meselenin organize şekilde ele alınması ve uygulamaya geçilmesini sağlayan Birinci Dünya Harbi öncesindeki seferberlik olmuştu. Rus-Japon savaşı günlerindeki hataların yaşanmaması için gayret eden Rus Duması ve Askeriyesi hızla harekete geçti.³⁹ Çar II. Nikolay da 1913'den beri alkol meselesini ciddiyetle takip ediyor ve savaş seferberliği için alkol

³⁴ Johnson, *Liquor Problem in Russia*, s. 191-192; Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s.129.

³⁵ Marya Levintova, "Russian Policy in the Alcohol Making," s. 501.

³⁶ Marya Levintova, "Russian Policy in the Alcohol Making," s. 501. Johnson, *Liquor Problem in Russia*, s. 193-194.

³⁷ Sergey Safronov, *Pyany Vopros v Rossii i Suhoy Zakon 1914-1925 godov*, s. 685-686.

³⁸ Kuru şehir politikasına ivedilikle uyan şehir dumaları / belediye meclisleri arasında şu şehirler bulunmaktaydı: Rostov-na-Donu, Vilna [Vilnius], Vladimir, Ivanovo-Voznesensk, ve Kubansk. Johnson, *Liquor Problem in Russia*, s. 174-175.

³⁹ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s.130.

konusunda da adımlar atılması gerektiğini düşünüyordu. Ağustos 1914'e gelindiğinde alkol üretimi ve tüketimi üzerindeki denetimin artmasına yardımcı olacak şekilde ilan edilen kuru bölgeler ve ünlü restoranların alkol satışını durdurmaları Çarlık yönetimince emredildi. Buradaki ana amaç 1904 yılında Rus-Japon savaşı asker seferberliği sırasında yaşanan olumsuz durumların tekrar etmesini önlemek ve savaşa düzenli, disiplinli ve ayık bir orduyla girilmesini sağlamaktı.⁴⁰ Seferberlik bitip savaşa girildiğinde bu yasaklar devam etti ve tüm savaş boyunca sürdü.⁴¹ Ne var ki bu yasaklar yürürlüğe girdikten bir süre sonra ileri önlemler alınması amacıyla tekrar tartışmalar başladı.

Alkol yasakları ve kuru bölgeler politikasının olumlu sonuçları çok uzun sürmedi. Yasaklardan bir yıl sonra büyük şehirlerin sokaklarındaki sarhoşluk tekrar gözle görülür derecede artmaya başladı. Yasaklardan dolayı alkollü içkileri bulamayanlar alkol içeren veya sarhoş edici diğer maddelere yönelmeye başladılar. Bu sebeple yasakların kapsamı ve süresinde artışa gidildi.⁴² 1916 yılında yayınlanan bir yasayla savaş bittikten sonra da alkollü içkilerin satışının yasaklanmasına devam edilmesine ilişkin yeni bir düzenleme getirildi. Bu yasağa karşı gelenler, ilk seferinde 4 aydan 1 yıla kadar, ikinci seferinde 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası alacak ve üçüncü defa aynı suçu işleyen ise sürgüne yollanacaktı. Votka, likör ve diğer alkollü içkilerle kıyaslandığında şarap daha masum bir yere sahipti, bu sebeple tüm bu yasakların arasında aksi önerilmediği sürece şarap tüketimine bir sınır getirilmemişti. Fakat, yerel belediyeler ekseriyetle şarabı da genel yasak kapsamına almayı tercih ediyorlardı.⁴³

Yasakların Başarısı

Yasakların uzatılması ve kapsamının genişletilmesi alkolle mücadelede bir dönem başarılı sonuçlar üretmişti. Ünlü bir Fransız doktor olan Robert Hercod⁴⁴ Rusya'da alkol mücadelesini resmi Çarlık rakamlarına dayanarak analiz ettiği raporunda Rusların bu mücadeledeki başarısını somut şekilde

⁴⁰ Tricia A. Starks, "A Revolutionary Attack on Tobacco," s. 1714.

⁴¹ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 139.

⁴² A.G. Bıkova, "Obraz Zhizni i Potrebleniye Alkogolnıh Napitkov naseleniyem Rossiyskoy İmperii vo vtoroy Polovine 19-naçale 20 v.," *Omskiy Nauçnyy Vestnik*, No:5 (81), 2009, s. 62.

⁴³ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 141.

⁴⁴ Lozan Uluslararası Alkolizm Karşıtları Bürosu'nda müdür olan Robert Hercod'un 1919 yılında yayınladığı kitabının amacı Çarlık resmi kaynaklarına göre Rusya'da alkol yasakları politikasını analiz etmek ve sosyal, ekonomik ve kültürel boyuttaki sonuçlarını tespit etmektir. Bu amaçla Hercod çalışmasında, Harkov, Yenisey (Krasnoyarsk), Kazan ve Poltava Yönetim birimlerinin istatistikleri ile diğer resmi verilere ve Rus bilim adamlarınca yazılmış yayınlara başvurmuştur. Robert Hercod, *The Prohibition of Alcohol in Russia*, s. 3, 24.

aktarıyordu. Hercod, kitaplaştırılmış olan raporunda 1914'de alkol üretimi ve tüketimine getirilen kısıtların olumlu sonuçlarını aktarırken, suç ve şiddet vakalarında ciddi bir azalma gözlemlendiğini yazıyor⁴⁵ ve akıl hastanelerindeki insan sayısının gitgide azaldığını vurguluyordu. Bunun yanında, sarhoşluktan kaynaklanan ihmallerin yol açtığı yangınlar ve başka tür kazalarda da azalma görülüyordu. Hercod ayrıca alkolle mücadelenin işçilerin genel durumuna ve aile yaşantısına da olumlu etkilerini vurguluyordu. İşçilerin işe odaklanma süreleri ve performansları eskiye oranda artmaktaydı. Rapora göre, erkeklerin kadınları dövme vakalarında ciddi oranda bir azalma vardı. Kısacası hem kentlerde hem de kırsalda yaşam kalitesi ve verimi artmıştı. Özellikle kırsal alanda, halk ayık kafayla siyasetle ve kamu işleriyle ilgilenir olmuştu ve gazetelerden savaşla ilgili gelişmeleri gün gün takip etmeye başlamıştı.⁴⁶

Rusya'daki alkol yasaklarını mercek altına alan bir diğer uzaman Ernest Gordon 1916'da izlenimlerini aktardığı bir kitap yayınladı. Gordon'a göre "Rusya... alkol problemini çözdü. [Aslında] daha fazlasını yaptı. Dünyaya bu sorunun gerçekte ne kadar basit olduğunu gösterdi.... [Dünyada] hiç kimse alkolün zararlarına karşı Ruslardan daha az eğitilmiş değildir."⁴⁷ En iyi eğitimin yasağın kendisi yani kanunun uygulanması olduğunu savunan Gordon bu yasağın ne derece radikal ve genel kapsamlıysa o derece etkili ve başarılı olur görüşündeydi. Gordon'a göre alkol yasağı Sosyalistler için de ders oldu. Zira alkol problemiyle başa çıkmak için Sosyalistlerin savunduğu gibi 'kapitalizmle mücadele' değil, sadece alkolü yasaklamak işe yarayacaktı; neticede öyle de olmuştu. Rus hükümetinin yasaklarla eş zamanlı başlattıkları 'ayıklık programları' dünyada eşi görülmemiş bir örnek sergilemişti.⁴⁸ Ayıklık Komitelerinin başındakiler saygıdeğer ve yetkili bir pozisyondaydılar. 1912'de tüm bu komiteler halkı alkolden uzaklaştırmak ve alkolikleri topluma geri kazandırmak için bir çok projeye imza attılar. Bu projelerden bazıları şöyleydi: 3598 alkolsüz çay evi ve yemekhaneler, 4115 kütüphane, 380 halk kitapevi, 531 akşam okulu, 6840 söyleşi-seminer mekanı, alkolikler için 13 özel hastane, yine alkoliklerin tıbbi danışmanlık hizmeti alabileceği bir merkez kurdular. Bu merkezler yılda 90 milyon kişi tarafından ziyaret edildi. Petrograd'daki Halkevi (*Norodny Dom*) ise tiyatro, konser salonları, restoranlar ve eğlenceye dair pek çok aktivite ile dolu ve de

⁴⁵ Hercod resmi istatistiklere baktığında suç oranı düştüğünü tespit eder. Fakat, aynı zamanda buna tedbirle yaklaşmak gerektiğini de not eder; zira, 1914'de savaş başladığında Rusya'da erkek nüfusunun çoğunluğunun seferberliğe katılmasıyla zaten bu suç oranlarının düşmesinin beklendiğini kaydeder. Robert Hercod, *The Prohibition of Alcohol in Russia*, s. 9-10.

⁴⁶ Robert Hercod, *The Prohibition of Alcohol in Russia*, s. 9-23.

⁴⁷ Ernest Gordon, *Russian Prohibition*, s. 56.

⁴⁸ Ernest Gordon, *Russian Prohibition*, s. 56-57.

çok düşük fiyattan biletlerin satıldığı bir kültür merkezi niteliğindedi. Bunun yanında Moskova tiyatroları ve kiliseleri de 1914'de, savaşın ortasında dahi dolup taşıyordu. Kısacası, Gordan'a göre, Ruslar sadece yasakları uygulamakla kalmadılar, alkolün yerine ikame edebilecekleri programları da hayata geçirmeyi başardılar. Hem de savaş öncesi mali krizin yaşandığı dönemde ciddi oranda paralar harcayarak bu işi hayata geçirdiler. Büyük şehirlerde eğlence faaliyetleri bu şekildeyken, söz konusu ikamenin devlet tarafından sağlanmadığı küçük kasabalarda ise, alkol yasağı yürürlüğe girdikten sonra halk kendi arasında para toplayarak 12 filmlik bir sinematograf almıştı.⁴⁹

Bir İmparatorluk Sona Ererken

Alkol yasağı başlarda çok olumlu sonuçlar doğursa da zaman ilerledikçe yan etkileri açığa çıkmaya başlamıştı. Bu yan etkiler arasında yasadışı alkol üretimi, içki kaçakçılığı, ülkeye yasadışı yollardan alkol sokmak ve zararlı madde kullanımı öne çıkıyordu. Bunun yanında alkolden gelen gelirler imparatorluk bütçesinin yaklaşık dörtte birini oluşturduğundan Çarlık hazinesi ciddi sıkıntı içine düşmüştü. Alkol karşıtı önlemlerin dünya harbinden önce alınmaya başladığı düşünülürse, bu denli büyük çaplı bir seferberlik ve askeri harcamanın söz konusu olduğu bir dönemde hazinenin gelirlerinin azalması belki de olabilecek en olumsuz senaryoydu, ve Çarlık hükümeti bu senaryoyla baş başa kalmıştı.⁵⁰

Her şeyden öte bu savaş ciddi bir seferberlik ve beraberinde sıkı bir mali yük anlamına geliyordu. Dolayısıyla Duma bu askeri harcamanın altından kalkamadığı gibi Rus ordusu da savaştan başarısız çıkmıştı. Bu durum Duma içinde Çarın haklarına kısıtlar getirilmesi çağrılarını yol açtı. Zira yenilginin bedeli Çarlık rejimi için ağır olmuştu. 15 milyon kişi endüstriyel ve tarımsal üretimden çekilmişti. Tam da temel gıda maddelerine en çok ihtiyaç olan zamanda üretimin durmasının yanı sıra, mahsulü Moskova ve St. Petersburg gibi büyük şehirlere ulaştırması planlanan demiryolu projesinin de savaş dolayısıyla sekteye uğraması, savaştan yorulan halkın rejime karşı tepkisini bir kat daha artırmıştı. 1917'ye gelindiğinde ise rejim daha fazla dayanamayarak bir ihtilalde çöktü.⁵¹ 1916 yılında Duma alkol yasağının kati ve kalıcı olması konusunda yeni bir düzenlemeye giderek bir kanun

⁴⁹ Ernest Gordon, *Russian Prohibition*, Westerville: American Issue Publication Company, 1916, s. 58-60, Büyük şehirlerde eğlence faaliyetleri bu şekildeyken, söz konusu ikamenin devlet tarafından sağlanmadığı küçük kasabalarda ise, alkol yasağı yürürlüğe girdikten sonra halk kendi arasında para toplayarak 12 filmlik bir sinematograf almıştı. Gordon, *Russian Prohibition*, s. 60.

⁵⁰ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 131.

⁵¹ Onur İşçi, Onur Önel, *Rusya İmparatorluğu'nun Çöküşü, 1881-1917*, Kronik Kitap, 2019.

önerisinde bulunmuştu. Şubat 1917 olayları dolayısıyla kısa bir süre için rafa kaldırılan bu kanun, nihayet 1917 Mart ayında Geçici Hükümet bünyesinde kabul edildi.⁵²

Ya Bolşeviksin Ya Alkolik!

Bolşevik hükümete göre sınıf çatışmasının en başat mücadele araçlarından biri sarhoşlukla mücadeleydi. Bolşeviklerin bakış açısından alkol üç şeyi getirirdi: finansal kaynakların israfı, sarhoşluktan dolayı iş göremezlik ve suça eğilim. Nihai amacı işçi sınıfını toplumun merkezine taşımak olan Bolşevik hareketi bu üç sebepten dolayı alkolle mücadeleye iktidara geldikleri ilk günden itibaren son derece ihtimam gösterdi.

Sınıf çatışmasının bir aracı olarak görülen alkol karşıtı mevzuatla mücadelesi verilen asıl mesele, devrimci partinin Rusya'da sosyalizm inşa etme sürecine işçi kitlelerini ve köylüleri en etkin şekilde katabilmektir. Fakat bu tür bir yasa içkiye düşkün olan Rus erkeğini pek de engellemeyecekti. Asıl mesele kültürel alanda bir reforma gitmek ve kafa yapısına müdahale etmektir. Bolşeviklerin iktidardaki ilk yılında amaçları olabildiğince otoriter ve sıkı bir siyasi yönetimi Rusya'da yerleştirmekti. Sarhoşluk, uyuşturucu bağımlılığı, fuhuş ve kumar ise devletin sosyalist bir temele oturmasındaki en temel ve tehlikeli problemlerden birkaçı olarak yeni hükümetin karşısına çıkıyordu.⁵³

Lenin'in başını çektiği Sosyalistler ihtilalden çok önce alkolle mücadele için düzenlenen Birinci Tüm-Rusya Kongresi'ne⁵⁴ 1910 yılında bir delegasyonla katıldılar. Konferansta yapılacak tebliğlerinin hazırlıkları aşamasında son derece titizlikle çalışan Bolşevikler Bakü, Riga, St. Petersburg gibi çok farklı şehirlerde alkolizmin sebepleri hakkında oylama ve anket çalışmaları yaptılar. Sosyalist gruplar, işçileri alkol alışkanlıkları için suçlamak yerine çarlık rejiminin baskıcı politikalarını hedefe koyuyorlardı. 5 Ocak 1910'da kongrede yaptıkları bir sunumda Rusya'daki

⁵² Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 121, 131.

⁵³ D. V. İvanov, "Stanovlenie Ugalovno-Pravovih Zapretov Sovetskogo Tipa v Sfere Borby s Pyanstvom i Alkogolizmom v RSFSR (1917-1929 gg.)," *Vestnik Ekaterininskogo Instituta*, No:1 (33), Yekaterinburg, 2016. s. 109-110.

⁵⁴ Birinci Tüm-Ruslar Kongresi (*Perviy VseRossiyskiy Kongress*) Alkolle-Sarhoşlukla mücadele konusu masaya yatırıldı. Fakat dönemin Bakanlar Kurulu başkanı P. A. Stolipin'in de işaret ettiği gibi burjuva aydınlar 1905 yılında başlattıkları ihtilalci heveslerini kaybetmişlerdi. Alkolle ilgili meselede gündemde tutunamamıştı. Bir sonraki girişim Kamu Sağlığı Koruma Cemiyeti tarafından 1909-1910 anti-alkol kongresi tertibiydi. Çok geniş ve farklı meslek gruplarını içeren bir kitleye davet yolladılar. Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 132.

Alkol Tekeli ile bürokrasi ve toprak ağalarının ilişkisini gözler önüne seriyor ve devlet yönetimindeki boşlukların kaçak içki üretkenlerin zenginleşmesine sebep olduğunu vurguluyorlardı. Bunun yanında, sıradan halk ise fakirleşmeye devam ediyordu. Bu düzenin kökünden değişmesi için ise içeceklerdeki alkol oranını düşürmek veya fiyatını artırmak bir çözüm olmayacaktı.⁵⁵ Bolşeviklerin sarhoşluk meselesiyle ilgili hassasiyetleri dönemin 1908-1917 yılları arasında Lenin redaktörlüğünde çıkan "Sotsial Demokrat" isimli gazetede de konu ediliyordu. Çarlık sansürüne de maruz kalan bu gazete, özellikle savaş zamanında milliyetçiliğe, şovenizme karşı mücadelede ve Bolşeviklerin sloganlarının propagandasını yapmada, işçi sınıfını harekete geçirmede, savaşa karşı söylemlerin desteklenmesinde ve kapitalizmle mücadele amacıyla kullanılmıştı. Ayrıca işçi sınıfını ilgilendiren her konu gazetenin konusu olma niteliğini taşıyordu.⁵⁶ Bolşevikler bu kongre hazırlıkları boyunca polis tarafından takip edilmiş ve birçoğu tutuklanmıştı. Tüm bu takip, soruşturma ve tutuklamaların temel sebebi ise Bolşeviklerin argümanının Çarlık rejimini temelden eleştiriyor olmasıydı: Bolşeviklere göre kapitalist sistem baskıyı ve baskı da alkolizmi getiriyordu; tüm bu sistemin kökünden değişmesi gerekiyordu.⁵⁷ Her anlamda olduğu gibi alkol konusunda da başlarda ihtilalci bir yaklaşım sergileyen Bolşevik liderlere göre alkol işçi sınıfı üzerinde hakimiyet kurmak isteyen kapitalist sermaye sahiplerinin kullandığı kötücül bir araçtı.⁵⁸

Bolşeviklerin Sert Müdahaleleri

1917 yılı derin bir mali krizi de beraberinde getirdi. Savaş koşullarındaki genel seferberlik doğrudan tarımsal üretimin azalmasına ve ülkenin ekonomisinin krizin içine sürüklenmesine yol açtı. Bu krizden ilk nasibini alan ise ekmek piyasası oldu.⁵⁹ İmparatorluk genelinde çıkan ekmek krizinde, St. Petersburg halkı⁶⁰ ekmeksiz kalmış ve halk sokaklara dökülmüştü. "Bize ekmek ver!" sloganlarıyla Petersburg sokaklarında başlayan bu gösteriler aslında yaklaşan ihtilalin de habercisiydi. Bir süre

⁵⁵ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 132.

⁵⁶ Vladimir Lenin (Ulyanov), *Polnoe Sobranie Soçineniy*, Tom 30, İyul 1916 - Fevral 1917, s.149. (Lenin'in 1917 tarihli Pravda gazetesinde basılan yazılarının derlemesidir.)

⁵⁷ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 131-132.

⁵⁸ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 133.

⁵⁹ Yu. A. Petrov, "Velikaya Russkaya Revolutsiya 1917 g. Mirovovoe Ekonomičeskoe Razvitie," *Ekonomičeskaya İstoriya*, Moskova, 2017, No.1, s. 17-18.

⁶⁰ 1917'de St. Petersburg'un nüfusu 2 milyonun üzerindedir. Savaş dolayısıyla temel gıda maddelerinde azalma vardı ve fiyatlar tavan yapmıştı. Dahası Petersburg'un tarım bölgelerinden uzakta olan, uzaklığıyla taşıma konusunda sıkıntı yaratan mesafesi buna sebep oldu. Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 143.

sonra "bize ekmek ver" sloganını "Hükümet gitsin!", "Savaş bitsin!" sloganları takip etti. Kısacası imparatorluğun sonu yaklaşıyordu.⁶¹

Rus çiftçiler ülke genelindeki tohum kıtlığının farkındaydı. Endüstriyel ürünlerin fiyatının artması çiftçileri ellerindeki tohumları piyasaya sürmemek veya çok fahiş fiyatlar istemeye itiyordu. Dahası ellerindeki tohumları pazarda satmak yerine onları "*samagon*" denen yöntemle ev yapımı votkaya çevirerek, çiftçiler daha çok kar elde ediyorlardı. Zaten yasak olan ve zor bulunan votka çiftçiler için zenginleşme kaynağı olmuştu. Bu durumun farkına varan geçici hükümet 1917 Mart ayında, 1917 yılı hasatından elde kalan tohumları geçersiz ilan etti. İktidara geldiklerinde ise Bolşevikler Petrograd Askeri İhtilal Komitesinde bir karar alarak tüm alkol stoklarının imha edilmesi emrini verdiler. Zaten daha öncesinde, 1917 Eylül ayında, Bolşevikler alkol damıtımı ile halka tohum sağlama arasında ciddi ve büyüyen bir ters orantı olduğunu tespit etmiş ve bu durumdan hayli rahatsız olmuşlardı. Yasaklardan önce talep edilmeyen kaçak içki artık çiftçilerin kolay yoldan zenginleşme kapısı olmuştu. Çiftçiler durumdan vazife çıkarıp tohumlarıyla evde damıtılmış içki üretmeye ve yüksek fiyatlardan satmaya başlamışlardı. Zenginleşen çiftçiler kırsal kesimde sınıf farkının artmasına sebep olarak sosyal yapıyı temelden değiştirmeye kapı aralamışlardı. Daha da önemlisi, *samagon* yöntemiyle kaçak içki üretmek varken, ekmek üretimi için tohumu piyasaya sürmek artık çiftçiler için hiç de karlı bir seçenek değildi. Sonuçta korkulan oldu ve büyük şehirlere tohum ve dolayısıyla da ekmek tedarik edilemez oldu.⁶²

Ekim 1917 ihtilalinde Kışlık Sarayın yağmalanması sırasında yağmaya ilk maruz kalanlar Çarlık ailesinin şarap mahzenleriydi. Bolşevik yönetimi iktidara gelir gelmez, likör stoklarının buldukları yerde dinamitle patlatılması, içki kaçakçılarının görüldükleri yerde vurulması emrini verdiler. İhtilale karşı yapılacak hiçbir harekete taviz vermeyecek olan Bolşevikler, içki kaçakçıları ve yasadışı üretim yapanları ihtilalci düzeni bozmaya yönelik girişimciler olarak kabul edip sert yaptırımlar uyguladılar.⁶³ 5 Kasım 1917 tarihinde RSFSR Ulusal Merkezi Komite başkanı V. I. Lenin halka seslenişte sarhoşlar ve holiganlar tarafından yapılmaya çalışılan tüm anarşik girişimlerin bastırılması çağrısı yaptı: "Konseylerinizi etrafınızda toplanın. Onları güçlendirin. Kimseyi beklemeden kendiniz aşağıdaki konuyu ele alın: En katı devrimci düzeni kurun. Sarhoşlar, holiganlar, karşı-devrimci asilzadeler, Kornilov'cular ve

⁶¹ Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 143.

⁶² Patricia Herlihy, *The Alcoholic Empire*, s. 144-145.

⁶³ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 133.

benzerlerinin anarşik girişimlerini acımasızca bastırın." ⁶⁴ Lenin ve arkadaşları 2 Aralık 1917 yılında Petrograd Sovyet'inde söz konusu alkolik anarşistlerden oluşan gruplarla mücadele komitesi kurdular ve başına da Vladimir Dmitriyevich Bonç-Bruyeviç'i getirdiler. Bonç-Bruyeviç Petrograd Sovyet'i oturumunda yaptığı sunumda konunun asayiş boyutuna dikkat çekerek, sarhoş bozguncuların meyve dükkanlarıyla başlayıp büyük giyim mağazalarına varıncaya kadar yağma girişimlerinde bulunduğunu ve her türlü önlem alınması gerektiğini duyurmuştu. Ayrıca, 6 Aralık 1917'de Bonç-Bruyeviç başkanlığında toplanan sarhoş bozguncularla mücadele amacıyla toplanan komite sarhoş çapulcuların 'anti-Sovyet' yani karşı-ihtilalci unsurlarca desteklendiğini ve bu gruplara karşı taviz vermeksizin mücadele edilmesi gerektiğini belirttiler. ⁶⁵

Bolşevikler Geri Adım Atıyor

Kendisini ağır bir savaşın ortasında ve sınırlı kaynaklarla orduyu seferber etmek zorunda bulan Bolşevik hükümeti savaş bittikten sonra da açlık ve iç savaşla kaşı karşıyaydı. İşte tüm bu olumsuz koşullar beraberinde sert ve katı politikalarla birlikte pratik uygulamaları da getirdi. 1921 yılında Lenin devletin ekonomi yönetimindeki elini gevşetmek durumunda kaldı ve sınırlı çaptaki kapitalist girişimlere izin verdi. Böylelikle NEP (*Novaya Ekonomičeskaya Politika*) isimli 'Yeni Ekonomi Politikası' devreye girmiş oldu. Ekonomideki pratik uygulamalardan alkol yasası da nasibini aldı. Aynı Çarlık rejimi ve sonrasındaki geçici hükümet gibi Bolşevik hükümeti de büyük oranda merkezi bir yönetime sahipti, yani söz hakkı çoğunlukla Bolşevik lider ve onun bakanlarının elindeydi. Bunun sonucunda çıkarılan yasalar dışarıdaki gelişmelerden ve içerideki halkın taleplerinden ziyade merkezdeki yöneticilerin inisiyatifindeydi. ⁶⁶ Savaş sonrası ülke ekonomisini toparlamak üzere yola çıkan Bolşeviklerin tepe kadrosunda *Sovnarkom* yani Halk Komiserleri Konseyi (*Sovet Narodnih Komissarov RSFSR*), alkollü içki üretimini ve halihazırdaki stokları millileştirdi. 1921 yılında ise Lenin Alkol Tekeli'nin tekrar kurulmasını destekledi. Alkol Tekeli'nin komünizmi baltalayan bir kapitalist araç olduğu görüşünü savunan Bolşeviklerin aksine, Lenin savaş sonrası yıkıma uğrayan ekonominin toparlanması için bu kurumu bir gelir kapısı olarak görüyordu. Bunun yanında Lenin'e göre, Alkol Tekeli ülkedeki alkollü içkinin ucuz fiyata ve kaliteli üretilmesini sağlayacak ve kendiliğinden bir denetim mekanizması geliştirecekti. Böylelikle

⁶⁴ D. V. "Ivanov, "Stanovlenie Ugalovno-Pravovih Zapretov Sovetskogo Tipa v Sfere Borby s Pyanstvom," s.110.

⁶⁵ D. V. "Ivanov, Stanovlenie Ugalovno-Pravovih Zapretov Sovetskogo Tipa v Sfere Borby s Pyanstvom," s.110.

⁶⁶ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 121-126.

kaçak içki üretimine olan ihtiyaç ortadan kalkacağından çiftçiler tohumları piyasaya sürmeye başlayacak ve ekmek krizi de ortadan kalkacaktı. 1923'de Trotski bu durumun tersine çevrilmek zorunda olduğunu belirtip, tekrar anti-alkol yasalarının ağırlaştırılması önerisinde bulunduysa da, 1921 yılında önce hafif şarapların satışı yasallaştı, 1922 yılında bunu bira satışının yasallaşması takip etti, %20'den daha az alkol içeren içeceklerin satışı da 1923 yılı itibarıyla yasal hale geldi. 1925 yılında ise %40'dan daha az alkol içeren içeceklerin üretim ve tüketiminin yasallaşmasıyla tarihsel süreçte başa dönülmüş oldu.⁶⁷

On dokuzuncu yüzyıldan başlayarak süregelen alkolle mücadelede Rusların aldığı en kritik karar Alkol Tekeli'nin kaldırılmasıydı. Lenin ve destekçilerinin bu tekeli tekrar kurmak istemeleri birçok sosyalistin tepkisini çekmişti ve bu tepki Lenin ölümünden sonra da devam etmişti. Bu konuda son sözü ise 1927 yılında Sovyet lider Stalin söylemişti. 1927'de yabancı işçi delegasyonlarıyla yaptığı bir söyleşi sırasında kendisine Lenin'in alkol yasağından geri adım atmasıyla ilgili sorulan bir soru üzerine Stalin şu cevabı vermişti:

"Votka tekeli kurduğumuzda diğer alternatifimiz şuydu: ya onlara [kapitalistlere] en önemli fabrikaları devrederek kapitalistlerin esaretine girecektik ... ya da endüstrimizin kendi başına gelişmesi için gerekli çalışma sermayesini elde etmek ve böylece yabancı esaretten kaçınmak için bir votka tekeli kuracaktık."⁶⁸

Sonuç

On dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya İmparatorluğu'nda sınırlı bir çevrede başlayan alkolle mücadele yirminci yüzyılın başlarında örgütlü bir hal aldı. Alkolün Rus toplumunda sosyal ve ekonomik hayat standartlarını olumsuz etkilediği savıyla örgütlenen ilk topluluk entelektüeller ve sağlık camiası olmuştur. Alkol meselesi, 19 yüzyıl sonunda Devlet Alkol Tekeli'nin kurulması sonucunda bürokratların da meselenin bir ucundan tutmasıyla siyasallaşma eğilimine girdi. Çarlık hükümetinin girişimiyle alkolle mücadele için 'Rus Halk Sağlığını Koruma Komisyonu' kurulmuş ve yirminci yüzyılın başında aktif şekilde çalışmaya başlamıştı. Alkolle mücadele amaçlı ortaya çıkan örgütlenmeler içerisinde zamanla Çarlık rejiminin halka uyguladığı baskıcı politikaları eleştiren muhalif sesler

⁶⁷ Mark L. Schrad, *The Political Power of Bad Ideas*, s. 133-134.

⁶⁸ Sergey Safronov, *Pyany Vopros v Rossii i Suhoy Zakon 1914-1925 godov, Tom 2, Ot Kaznennoy Vinnoy Monopolii S Yu. Vitte do Suhogo Zakona*, [elektronik kitap] Sibirya Federal Üniversitesi, Krasnoyarsk, 2017. s. 970. (Stalin'in 5 Kasım 1927 tarihli yabancı işçi delegasyonu ile mülakatı).

de yer bulmaya başlamıştı. Fakat, on dokuzuncu son yıllarında ve yirminci yüzyıl başlarında Çarlık rejiminin sansür politikalarından dolayı gerek sosyalist, gerek liberal, gerekse muhafazakar çevrelerden alkolizmle mücadelede aktif rol almak isteyen muhalif isimler Duma'da seslerini duyuramamışlardı. Bunun yanı sıra, yirminci yüzyıl başında patlak veren Rus-Japon Savaşı II. Nikolay hükümetini alkol üretim-tüketiminin kısıtlanmasını içeren bir dizi savaş tedbiri almaya itti. Fakat Alkol Tekeli'nin finansal getirisi o derece büyüktü ki hem hükümet hem de bu tekilde payları olan bürokratlar alkolün radikal önlemlerle tamamen yasaklanmasına karşı çıktılar. Çarlık hükümetinin alkol üretimini denetlemek amacıyla başlattığı Alkol Tekeli zamanla bürokratları da içine alan bir grup aristokratın zenginleşmesine vesile olmuştu. Bu duruma tepki gösteren ve halk sağlığı için kaygılanan çevrelerin girişimiyle başlayan alkolle mücadele devletin finansal kaygılarından dolayı Birinci Dünya Savaşına kadar çözümsüz bırakıldı. Ne var ki, Çarlık bu meseleyi ele almaya karar verdiğinde imparatorluğun sonunu getirecek olan savaş çoktan başlamıştı. 1914 yılında dünya savaşının patlak vermesiyle ordu seferberliğini kolaylaştırmak amacıyla “kuru bölgeler” ilan edildi. Fakat aynı yasaklar Çarlık ekonomisinin önemli bir ayağı olan alkolden sağlanan gelirleri de düşürmüştü. En çok ihtiyaç duyulan anda, savaş sırasında, ekonomi için önemli bir gelir kaleminden vazgeçilmişti. Bunun yanında ekmek üretimi için gereken buğday tohumlarının *samagon* denen evde votka üretimi yapımında kullanılmak üzere piyasaya verilmemesi de ekmek krizini ortaya çıkarmıştı. 1917'ye gelindiğinde savaş, ekonomik çöküntü ve bir de üstüne büyük şehirleri vuran ekmek krizi Çarlık otoritesinin sonunu getiren ihtilal için uygun ortamın oluşmasına katkı sağlamıştı. Yönetimi devralan Bolşevik hükümeti ilk zamanlarda ideolojik sebeplerle alkol yasaklarını devam ettirmiş ve hatta sarhoşluğu asli düşman ilan etmişti. Fakat Lenin *samagon* ile üretilen votkayı satarak zenginleşen köylüler ve aşılamayan ekmek krizi neticesinde finansal kontrolü ele almak için geri adım atarak Alkol Tekeli'ni tekrar yasal hale getirdi. NEP'in de devreye girmesiyle on dokuzuncu yüzyıl Çarlık Rusya'sının ilk yıllarında geçerli olan oranlarda alkol içeren içeceklerin satışı tekrar yasallaştı. Savaş sonrasında ortaya çıkan ağır ekonomik ve sosyal koşulların gerçekliği karşısında Bolşevikler alkol hususundaki görüş ve yaklaşımlarından geri adım atmak zorunda kaldılar. Neticede sosyalistlerin önyak olduğu alkolle mücadele yine sosyalistlerin eliyle rafa kaldırılarak, tarihsel süreçte başa dönmüş oldu.

Kaynakça

- Ananiç, B. V., P. Ş. Ganelin, *Sergey Yuleviç Vitte i Ego Vremya*, İzdatelstvo Dmirtriy Bulanin, St. Petersburg, 2000.
- Bıkova, A. G., "Kazennaya Vinnaya Monopoliya v 1904-1914 gg.: Nekotorie Aspekti Problemi", *Omskiy Nauçnyy Vestnik*, No: 6 (45), 2006.
- Bıkova, A.G., "Obraz Zhizni i Potreblenie Alkogolnih Napitkov naseleniyem Rossiyskoy İmperii vo vtoroy Polovine 19-naçale 20 v.," *Omskiy Nauçnyy Vestnik*, No:5 (81), 2009, s. 61-63.
- Çelişev, M. D., *Reçi, Proiznesennie v Tretey Gosudartsvennoy Dume o Neobhodimosti Borbi s Pyanstvom i Po Durugim Voprosam*, St. Petersburg, 1912.
- Ernest Gordon, *Russian Prohibition*, American Issue Publication Company, Westerville, 1916,
- Hercod, Robert, *The Prohibition of Alcohol in Russia*, American Issue Publishing Company, Westerville, 1919.
- Herlihy, Patricia, *The Alcoholic Empire: Vodka&Politics in Late Imperial Russia*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Ivanov, D. V., "Stanovlenie Ugalovno-Pravovih Zapretov Sovetskogo Tipa v Sfere Borbi s Pyanstvom i Alkogolizmom v RSFSR (1917-1929 gg.)," *Vestnik Ekaterininskogo Instituta*, No:1 (33), Yekaterinburg, 2016, s. 109-114.
- İşçi, Onur, Onur Önel, *Rusya İmparatorluğu'nun Çöküşü, 1881-1917*, Kronik Kitap, 2019.
- Johnson, William E., *The Liquor Problem in Russia*, The American Issue Publishing Company, Westerville, 1915.
- Korovin, A. M., "Dvijenie Trevozti v Rossii,"(doklad), G. T. Bogdanov, L. A. Bogdanoviç, *Dla Çego Lyudi Odurmanivayutsa?*, İzdatelstvo "Moskovskiy Roboçiy," Moskva, 1899, s. 27-45.
- Lenin, Vladimir (Ulyanov), "Polnoe Sobranie Soçineniy, Tom. 30, İyul 1916 - Fevral 1917," *Pravda*, 1917.
- Levine, Harry G., "The Birth of American Alcohol Control: Prohibition, the Power Elite and the Problem of Lawlessness" *Contemporary Drug Problems*, Spring, 1985, s. 63-115.
- Levintova, Marya, "Russian Policy in the Alcohol Making," *Alcohol & Alcoholism*, Vol. 42, No. 5, Oxford, 2007, s. 500–505.
- McKee, Martin, "Alcohol in Russia," *Alcohol & Alcoholism*, Vol. 34, No. 6, 1999, s. 824-829.

- Mendelson, A. L., *Uçebnik trezvoztı: sostavil po soçineniy Jül Deni dla naçalnoy, srednoy şkoli*. St. Petersburg: Rossiyskaya Obşestvo Borbı s Alkogolizmom, 1913.
- Monas, Sidney, *The Third Section. Police and Society in Russia under Nicholas I*, Harvard University Press, Cambridge, 1961.
- Nikolaev, A. V., "Uliçnoe pyanstvo kak sotsialto-kulturnoe yavlenie v Rossiyskom Obşestve na rubeje 19-20 vekov," *İzvestiya Rossiyskogo Gosudarstvennogo Pedagogiçeskogo Universiteta im. A. İ. Gertsena*, Sayı 132, St. Petersburg, 2011, s. 14-23.
- Paşkov, Yevgeniy Viktoroviç, *İstoriçeskiy Opıt Osuşetvleniya Kaennoy Vinnoy Monopolii v Rossii kontsa 19-naçala 20 Bekov: na primere Kurskoy Gubernii*, (Kursk Devlet Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009)
- Petrov, Yu. A., "Velikaya Russkaya Revolutsiya 1917 g.," *Mirovoe Ekonomiçeskoe Razvitie, Ekonomiçeskaya İstoriya*, Moskova, 2017, Vol.2, No.1, s. 9-23.
- Safronov, Sergey, *Pyanyy Vopros v Rossii i Suhoy Zakon 1914-1925 godov, Tom 2, Ot Kaznennoy Vinnoy Monopolii S Yu. Vitte do Suhogo Zakona*, [elektronik kitap] Sibirya Federal Üniversitesi, Krasnoyarsk, 2017.
- Schrad, Mark L., *The Political Power of Bad Ideas*, Oxford University Press, Oxford, 2010.
- Schrad, Mark L., *Vodka Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- Shubin, A.V. (red.) *Russika Şkolnaya Entsiklopediya, Noveyşeya İstoriya 20 vek*, Olma-Press Obrazovanie, Moskva, 2003.
- Sigerist, Henry E., *Medicine and Health in the Soviet Union*, Jaico Publishing House, Bombay, 1947.
- Starks, Tricia A., "A Revolutionary Attack on Tobacco: Bolshevik Antismoking Campaigns in the 1920s," *Am J Public Health*, Vol. 107, No. 11, Washington, 2017, s. 1711–1717.
- Transchel, Kate, *Under the Influence: Working-Class Drinking, Temperance, and Cultural Revolution in Russia, 1895–1932*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 2006;
- Trotsky, İ. M., *Tretye Otdelenie Pri Nikolae I*, İzdatelstvo Vsesoyuznogo Obşestva Politkatorjan i Ssilno-posedentsev, Moskva, 1930; Sidney Monas, *The Third Section. Police and Society in Russia under Nicholas I*, Harvard University Press, Cambridge, 1961.